

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 10 (23)

Суми – 2018

**SECTION 5
ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS;
FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW**

**СЕКЦІЯ 5
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i10.p46>

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В
ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ¹**

*Миргород-Карпова Валерія Валеріївна
Викладач-стажист кафедри адміністративного,
господарського права та
фінансово-економічної безпеки ННІ права
Сумський державний університет*

Категорія «фінансова система» є найбільш загальною та системною категорією фінансового права, яка відображає єдність фінансових ресурсів та органів державної влади, що здійснюють фінансову політику. Фінансова система виникає з появою держави і нерозривно зв'язана з її функціонуванням та розвитком. Фінансова система кожної держави допомагає накопичувати та раціонально використовувати фінансові ресурси країни. Побудова досконалої фінансової держави – одна з головних умов ефективного функціонування її економіки. Досвід країн світу закріплює той факт, що становлення фінансових систем розвинених країн відбувалося протягом 50-100 років, а процеси їх удосконалення тривають постійно.

Станом на сьогодні в Україні спостерігається формування фінансової системи, яке розпочалося після проголошення незалежності в державі. У цей період були закладені основи фінансової системи ринкового типу. Як в теоретичному, так і в практичному аспектах існує безліч проблем, які мають відношення як до фінансової системи в цілому, так і до окремих складових зокрема. Фінансова система України пройшла складний шлях зародження, розвитку та становлення. На цей процес впливало безліч історичних подій. Відсутність єдиної незалежної держави стало підґрунтям для відсутності сформованої фінансової системи країни.

Проблематика періодизації історії становлення та розвитку фінансової системи України на сьогодні є питанням відкритим, малодослідженим та суперечливим. Традиційно, в науковій літературі, ми можемо спостерігати її висвітлення істориками та економістами-практиками без будь-якого системного аналізу та глибокого вивчення. Для юридичної науки України дана категорія «фінансова система» є новою. Проте відсутність таких досліджень проблематики є несправедливою до даної категорії, адже як зазначає Н. Луговенко, розуміння історії розвитку фінансової системи допоможе систематизувати ризики, краще розуміти політичні та економічні процеси в країні [12, с.15].

Ключові слова: фінансова система України, періоди становлення і розвитку фінансової системи України, грошова реформа, Стратегія сталого розвитку – 2020.

¹ Робота виконана в рамках проекту №0118U003582

Mirgorod-Karpova V.V. DEVELOPMENT AND DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE. The category "financial system" is the most general and systematic category of financial law, which reflects the unity of financial resources and government bodies that implement financial policies. The financial system arises with the emergence of the state and is inextricably linked with its functioning and development. The financial system of each state helps to accumulate and rationally use the country's financial resources. The construction of a perfect financial state is one of the main conditions for the effective functioning of its economy. The experience of the countries of the world is confirmed by the fact that the formation of financial systems of developed countries took place during 50-100 years, and the processes of their improvement are ongoing.

As of today, a financial system has been formed in Ukraine, which began after the proclamation of independence in the state. During this period, the foundations of the financial system of the market type were laid. Both in the theoretical and practical aspects, there are many problems that are relevant both to the financial system as a whole and to individual components in particular. The financial system of Ukraine has undergone a difficult path of origin, development and establishment. This process was influenced by many historical events. The absence of a single independent state became the basis for the absence of the established financial system of the country.

The issue of periodization of the history of the formation and development of the financial system of Ukraine today is an open, undiscovered and controversial issue. Traditionally, in scientific literature, we can observe its coverage by historians and economists-practitioners without any systematic analysis and in-depth study. For the legal science of Ukraine, this category of "financial system" is new. However, the lack of such research topics is unfair to this category, since, as N. Lugovenko notes, an understanding of the history of the development of the financial system will help to systematize risks, better understand the political and economic processes in the country [12, p.15].

Key words: financial system of Ukraine, periods of formation and development of the financial system of Ukraine, monetary reform, strategy of sustainable development – 2020.

Загальна організація фінансової системи та ефективна реалізація фінансової політики держави перебувають у правовому полі, тому їх дослідження, починаючи з самої сутності цих категорій, будуть завжди актуальними для юриспруденції. Однак для сучасної української правової науки не є характерним вивчення фінансової системи держави як правової категорії, дослідження її загального стану, перспектив подальшого розвитку та інтеграції. На нашу думку, саме даний факт впливає на рівень стабільності фінансової системи України, її реагування на найменші коливання пов'язані із темпами інфляції та змінами курсу національної валюти, призводить до постійного дефіциту державного бюджету, зовнішніх запозичень та збільшення державного боргу.

Вітчизняні дослідники вказують на істотні відмінності фінансової системи України від фінансових систем економічно розвинених держав світу. Так, Л. Безгубенко [1, С.13] та В. Коюда [17, С.43], спираючись на проведені ними дослідження, доводять, що такими відмінними ознаками є першочерговість та пріоритетність загальнодержавних фінансів, при цьому зазначають, що саме у розмежуванні фінансових

ресурсів криється одна із основних проблем в ефективному функціонуванні всієї системи загалом/

Не можна не погодитись з досить вираженою думкою інших науковців щодо основних причин таких відмінностей. Так, за результатами проведених досліджень Ю. В. Гаруст, доводить, що рівень централізації в Україні становить приблизно 65-70%, у порівнянні - Канада – 40%, США – 57 % ..., а видаткова частина на утримання органів державної влади для України складає приблизно 50% всього бюджету держави, при цьому він зазначає, що це є нонсенс для розвинених держав світу, адже такий показник для них є значно нижчим [4, С.5].

Вважаємо, що однією із причин наявності нестабільної фінансової системи держави є відсутність чіткої нормативно-правової бази, котра максимально врегулювала б дану сферу та створила передумови для успішного провадження реформ соціального та економічного характеру.

Становлення фінансової системи в Україні розпочинається з липня 1990 р. та є новою сторінкою у дослідженні фінансових відносин нашої країни. При цьому він почав свій відлік не на пустому місці – трансформувався та увібрав у себе

всі основи та базиси, які були закладені в попередньому періоді та поставив перед фінансовою системою такі завдання, як вихід з економічної кризи, досягнення макроекономічної стабільності та ефективності розподілу ресурсів. Досліджуючи становлення сучасної фінансової системи України ми вважаємо за доцільне поділити на три основні етапи:

1) 1990 р. – 1996 р. – пострадянський етап, який характеризується як прийняттям нових нормативно-правових актів у сфері фінансового законодавства, так і дією радянських законів;

2) 1996 р. – 02.2014 р. – перехідний етап, який характеризується кодифікацією фінансового законодавства України;

3) 02.2014 р. і до сьогодні – євроінтеграційний етап, який характеризується імплементацією вітчизняного фінансового законодавства до європейських стандартів.

Прийнята Верховною Радою УРСР Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. визначила курс українського народу на незалежність та визначила одним з пріоритетів економічну самостійність. Так, в Декларації зазначалось, що Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах. Українська РСР самостійно створює банкову (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову, митну, податкову системи, формує державний бюджет, а при необхідності впроваджує свою грошову одиницю. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-ХП

Прийняття 03.08.1990 року Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» фактично розпочало створення національної української фінансової системи. Так, Закон визначав зміст, мету і основні принципи економічної самостійності України як суверенної держави, механізм господарювання, регулювання економіки і соціальної сфери, організації фінансово-бюджетної, кредитної та грошової системи Української РСР [6].

Саме з прийняття цих основоположних для української держави документів, на нашу думку, розпочинається період становлення фінансової системи в Україні. Надалі Декларація про державний суверенітет та Закон «Про економічну самостійність Української РСР», які законодавчо закріпили за українською державою право самостійного формування власної банківської, податкової, бюджетної та грошової систем, стали базою для розбудови самостійної української фінансової системи.

На виконання Декларації про державний суверенітет України, 5 грудня 1990 р., задовго до

проголошення незалежності України, Верховною Радою УРСР було прийнято Закон «Про бюджетну систему Української РСР», який став першим кроком на шляху до подолання жорсткої централізації бюджетних відносин, їх демократизації, переходом від повної залежності республіки від союзного центра до засад самостійності та самоврядування [8].

Слід погодитися з позицією Ю. С. Шемшученко з приводу того, що закон відіграв велику позитивну роль у формуванні нових засад бюджетного устрою України, взаємозв'язків між ланками бюджетної системи, забезпечення розвитку місцевого самоврядування в Україні незалежною фінансовою базою [23, с.408].

20 березня 1991 р. було прийнято Закон України «Про банки та банківську діяльність», за яким на базі Української республіканської контори Державного банку СРСР створено Національний банк України [9].

Починаючи з 25.06.1991 року податкові відносини в Україні були врегульовані у зв'язку з прийняттям Закону УРСР «Про систему оподаткування», яким визначено перелік загальнореспубліканських податків, зборів і обов'язкових платежів, стягнутих з фізичних і юридичних осіб. Цей Закон визначав принципи побудови системи оподаткування в Україні, податки і збори (обов'язкові платежі) до бюджетів та до державних цільових фондів, а також права, обов'язки і відповідальність платників [11].

На позачерговій сесії Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 р. ухвалено один із найцінніших документів за всю історію спроб створити незалежну державу – Акт проголошення незалежності, яким покладено край існуванню УРСР. Разом з цим Актом, 24 серпня 1991 р. також були прийняті Постанова Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України».

У перші місяці після проголошення незалежності в Україні здійснюються кроки в напрямку переходу адміністративно-командної до ринкової економіки. З початку 1992 року Кабінет міністрів України вводить в обіг купоно-карбованець і проголошує лібералізацію ринкової торгівлі й повну свободу цін.

У березні 1992 Верховна Рада України прийняла Постанову «Про основи національної економічної політики України». Цей документ схвалював концептуальні положення Основ національної економічної політики України, поданих Президентом України. Вони передбачали роздержавлення та приватизацію державного майна, структурну перебудову і модернізацію вітчизняної промисловості, повний вихід з рублевого простору та перехід до

взаєморозрахунків з іншими країнами, в тому числі бувшими республіками СРСР на основі світових цін, а також переорієнтацію зовнішньої торгівлі на західні ринки [22].

Не готова до таких перетворень фінансова система молодій Україні не витримала. В країні розпочалось масове падіння виробництва. Підприємства зупинялись, а робітники не отримували заробітну плату. Відсутність конкуренції та зникнення більшості вітчизняних товарів закономірно спричинили величезне зростання цін на всі без виключення товари народного споживання. В Україні розпочалась глибока економічна криза, яка стрімко набирала обертів та призвела до різкого зниження рівня життя більшості населення.

Законодавчі акти, які прийняла Верховна Рада в цей період, а також постанови й рішення Кабінету Міністрів України не принесли очікуваних результатів. В незалежній Україні продовжували діяти прийняті Верховною Радою УРСР після проголошення Декларації про державний суверенітет закони.

Враховуючи надзвичайний стан економіки, розбалансованість фінансової системи України та необхідність приймати надзвичайно швидкі рішення в сфері економіки на засіданні Верховної Ради України 18 листопада 1992 року КМУ було надано право видавати декрети, які мали б силу законів терміном 6 місяців. Всього Урядом було видано 83 декрети.

Декретами Кабінету Міністрів України наприкінці 1992 року фактично запроваджено податкову та бюджетні реформу в країні. Декрети «Про податок на прибуток підприємств і організацій», «Про прибутковий податок з громадян», «Про податок на добавлену вартість», «Про акцизний збір», «Про порядок обкладення митом предметів, які вивозяться (пересилаються) громадянами за митний кордон України», «Про порядок обкладення митом предметів, які ввозяться (пересилаються) громадянами в Україну», «Про Єдиний митний тариф України» запровадили нову систему справляння податків та фактично стали правовим підґрунтям для прийнятих потім Податкового та Митного кодексів.

Через прийняття Декрету КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. відбулась чітка регламентація державою валютних відносин між її уповноваженими органами та суб'єктами господарської діяльності на валютному ринку [7].

Прийняття постанови КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України» від 27.02.1993 р., визначено правовий статус

міністерства фінансів як центрального органу державної виконавчої влади, котрий є підвідомчий КМУ та покликаний реалізовувати державну фінансову політику у сфері державних фінансів. До цього на території України продовжувало діяти Міністерство фінансів УРСР.

В подальшому з метою ефективного управління коштами Державного бюджету України, відповідно до указу Президента України від 27.04.1995 р., при Міністерстві фінансів України утворено Державне казначейство України. Згодом, у 2011 р. даний центральний орган виконавчої влади було реорганізовано в Державну казначейську службу України, основним завданням якої є проведення державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів.

Надалі законодавцем урегульовані відносини, котрі виникають у сфері страхування, шляхом прийняття Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 р., головною метою якого стало утворення ринку страхових послуг та збільшення страхового захисту майнових інтересів як фізичних осіб, так і юридичних осіб в Україні [12].

На п'ятій сесії ВР України 28.06.1996 р., вперше за всю історію українських земель, було ухвалено Основний закон держави – Конституцію України. Фінансова система України завдяки цьому фактично отримала правове підґрунтя для подальшого розвитку. Так, відповідно до ст. 92 Конституції України, «виключно Законами України встановлюється»: Державний бюджет України та бюджетна система держави; система оподаткування, податки і збори; засади створення та функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення та погашення внутрішнього і зовнішнього державного боргу; порядок випуску і обігу державних цінних паперів, їх види і типи [15].

Також саме Конституцією України визначені основні суб'єкти фінансової системи України та регламентовані їх повноваження з чітко визначеними та встановленими межами.

Аналізуючи пострадянський етап становлення фінансової системи в Україні, необхідно звернути увагу на введення в обіг національної валюти-гривні, адже ставлячи за мету проведення радикальних реформ у фінансовій сфері, у відповідності до ст. 99 та ст. 102 Конституції України указом Президента України постановлено проведення в Україні грошової реформи, а саме введення в обіг з 02.09.1996 р. гривні та її соті частини копійки [30].

Досліджуючи проведення грошової реформи, І. В. Сало вказує, що кожен із етапів запровадження

гривні в Україні можна охарактеризувати як досить виваженим та продуманим [27, С.25]. Н. І. Гребеник визначає, що реалізація грошової реформи зайняла тривалий часовий проміжок, який можна розділити на окремі стадії (Таблиця 1).

Таблиця 1. Стадії проведення грошової реформи в Україні

Стадія Роки Основна характеристика
I стадія 09.1991 – 12.1995 Введення карбованця багаторазового використання та виведення з обігу російського рубля

II стадія 01.1996 – 25.08.1996 Проведення організаційних заходів щодо введення в обіг національної валюти, створення економічної та правової платформи

III стадія 25.08.1996 – 16.09.1996 Видання Указу Президента України «Про грошову реформу в Україні» від 25.08.1996 р. та введення національної валюти України – гривні.

IV стадія кін. 09.1996 і до сьогодні Подальший обіг гривні в Україні та вчинення дій НБУ направлених на забезпечення стабільності національної валюти, побудову ефективної грошової системи та закріплення фінансової стабільності в державі.

Джерело: складено автором.

Найбільш доцільно визначити першою стадією проведення грошової реформи часовий проміжок з 1991 р. по 1996 р., яка стала базовою для реалізації самої реформи, шляхом утворення відповідних передумов для неї [5, С.24]. Це, зокрема, прийняття постанови від 09.09.1991 р. про введення в обіг купонів багаторазового використання, котрі використовувалися з метою розрахунків населення за продовольчі та непродовольчі товари в магазинах роздрібною торгівлі [26]. Вони вводились в дію з 01.01.1992 р. та виплачувались населенню у обсязі не більшому ніж 400 карбованців. При цьому разом із купонами в Україні діяли і російські рублі.

З метою поступового зменшення обсягів російських рублів в країні, 04.04.1992 р. прийнято постанову «Про розширення введення в обіг купонів багаторазового використання». В результаті дії даної постанови з 12.11.1992 р. взагалі припинено обіг російського рубля. З цього часу єдиним законним платіжним засобом в державі залишився карбованець НБУ [26]. При цьому, А. С. Галицький звертає увагу, що для карбованця з моменту введення в його дію, прогнозувався тимчасовий статус, однак поступово він в повній мірі набув ознак та статусу постійної грошової одиниці [3, С.7].

З метою подолання інфляційних наслідків, які стали характерними для 1994 р., Президентом України, НБУ та КМУ вводиться в дію програма

антиінфляційних заходів, що в кінцевому результаті мала позитивний вплив на економіку України: відбулося зростання курсу української валюти щодо іноземних валют; покращились показники зовнішньоекономічної діяльності країни; відбулося зростання підприємницької діяльності; поступово збільшувалися доходи та заощадження у населення.

Для підтримання такої тенденції та подальшого удосконалення було прийнято рішення про необхідність введення в обіг єдиної повноцінної валюти для України. У свою чергу, І. В. Сало зазначає про можливість виділення окремої стадії проведення грошової реформи в часових межах січень – серпень 1996 р., коли відбувалась побудова економічної і правової платформи, а також запроваджувалися необхідні організаційні заходи щодо реалізації запланованої реформи восени 1996 р [27, С.26].

Прийняття Указу Президента «Про грошову реформу в Україні» від 25.08.1996 р. поклало початок виокремленню третьої стадії проведення грошової реформи в державі. З 02.09.1996 р. НБУ було введено в обіг банкноти номіналом 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100 гривень та роздрібну монету номіналом 1, 2, 5, 10, 25, 50 копійок [30].

З цього часу і до сьогодні в Україні використовується власна грошова валюта – гривня, а всі дії НБУ направлені на забезпечення її стабільності, побудову ефективної грошової системи, ефективне управління банківською системою, управління та його удосконалення валютним та кредитно-грошовим ринками. Даний часовий проміжок вважаємо за можливе виокремити у четверту стадію проведення реформи. Факт введення в обіг гривні, як вказує І. В. Сало, мав неабиякий позитивний ефект на економіку держави в цілому, при цьому прискорились темпи її реформування [27, С.27]. Т. В. Семко визначає, що вдале проведення грошової реформи є надзвичайним етапом в розбудові державності в Україні [28, С.222].

Наступним етапом у становленні та розвитку фінансової системи в Україні став перехідний етап, котрий розпочав свій відлік з вересня 1996 р. та характеризується подальшим правовим регулюванням фінансових відносин в державі. В цей проміжок часу відбулося прийняття нових фінансових законів та положень, а також проведена кодифікація фінансового законодавства в окремих сферах.

Великим проривом стало прийняття Бюджетного кодексу України, ухваленого 21.06.2001 р., який вступив в силу вже з 24.07.2001р. Цим Кодексом визначалися засади бюджетної системи України, її структуру,

принципи, правові засади функціонування, основи бюджетного процесу і бюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства [2].

Кодекс регулював відносин, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів та розгляду звітів про їх виконання, а також контролю за виконанням Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Даним Кодексом було замінено Закон України «Про бюджетну систему України» [2].

Цього ж року нормативно врегульоване функціонування ринку фінансових послуг, шляхом прийняття 12.07.2001 року Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Головним завданням якого визначено побудову правових основ для захисту інтересів споживачів фінансових послуг, утворення конкурентоспроможного ринку фінансових послуг та створення правової основи єдиної державної політики у фінансовому секторі в державі.

Чіткої регламентації та нормативного закріплення потребували відносини у податковій сфері. Так, вперше в Україні здійснено об'єднання в одному нормативно-правовому акті норм права, якими врегульовано відносини в сфері справляння податків та зборів, їх адміністрування, визначено права та обов'язки платників податків, повноваження та правовий статус відповідних державних органів та їх посадових осіб у сфері оподаткування. Таким кодифікованим актом став прийнятий 2.12.2010 р. Податковий кодекс України [20]. Б. І. Молибог визначає, що прийняття Податкового кодексу України є важливим етапом у проведенні податкової реформи в державі та побудові ефективно діючої системи оподаткування. Разом з тим він потребує серйозного доопрацювання та удосконалення, враховуючи досвід інших держав в даній сфері [19].

Відповідно до Указу Президента від 23.04.2011 р реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю покладена на Державну фінансову інспекцію України. Даний центральний орган виконавчої влади був створений на базі ліквідованого Головного контрольно-ревізійного управління України.

Засади організації та здійснення митної справи в Україні з 13.03.2012 р. почали визначатися Митним кодексом України, який станом на сьогодні регулює економічні, організаційні, правові, кадрові та соціальні аспекти діяльності митної служби України, визначає митну політику в країні, закріплює основні положення та принципи діяльності у сфері захисту митних інтересів, забезпечення митної безпеки та основні напрямки подальшої інтеграції до світової економіки [18].

На сьогодні в Україні основним законом в сфері банківської діяльності є Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р., який чітко затверджує структуру всієї банківської системи, забезпечує стабільний розвиток і діяльність банків на законодавчому рівні, створює дієве конкурентне середовище, виконує функцію захисту законних інтересів вкладників та клієнтів усіх банківських установ та найголовніше – породжує сприятливі умови для всебічного розвитку економіки держави [9]. Невід'ємною частиною банківського законодавства є Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р., який визначає правовий статус, основні функції та завдання, повноваження та головні принципи діяльності центрального банку держави [10]. У перспективі науковці визначають, що базові положення обох нормативно-правових у сфері банківської діяльності можуть стати невід'ємними складовими Банківського кодексу України.

Таким чином, в умовах сучасного розвитку фінансової системи України та становлення фінансових відносин, даний етап можна визначити ключовим в побудові чіткої нормативно-правової бази в даній сфері. Прийняття кодифікованих актів та базових законів держави – це завжди тривалий та трудомісткий процес, адже в основі необхідності їх прийняття та подальшої дії перебуває потреба в чіткому врегулюванні державних соціальних та економічних процесів, а також уникнення прогалин в регулюванні даних відносин та сфер. Вважаємо, що прийняті акти в межах даного етапу в повній мірі вирішували тогочасну проблематику. Однак, при формуванні євроінтеграційного вектору розвитку України та переходу до міжнародних стандартів та нормативів у фінансовій сфері, перед державою та законодавством почали ставитися нові завдання

Так, політичні та суспільні зміни, корі відбувалися в кінці 2013 р. на початку 2014 р., стали переломними і для України в цілому, і для розвитку фінансової системи зокрема. Держава обрала курс на європейську інтеграцію, що безпосередньо відобразилося і на законодавчій сфері. Так, було підписано політичну частину 21.03.2014 р., а вже 27.06.2014 р. економічну частину Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-члена, з іншої сторони. Дана Угода заклала основи адаптації чинного законодавства України до основних вимог та стандартів фінансової системи ЄС.

Першою групою основних заходів було визначено:

- імплементація Директиви №2009/110/ЄС від 16.09.2009 р. з приводу введення діяльності установ по роботі з електронними грошима та затвердження нагляду за ними;

- імплементація Директиви №94/19/ЄС від 30.05.1994 р. про систему гарантування депозитів.

З метою упорядкування фінансової системи до стандартів ЄС, указом Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015 схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» постановою Правління НБУ від 18.06.2015 р. №391 затверджено Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року («Стратегія – 2020»), у відповідності до основних завдань якої планувалося [29]:

- проведення докорінних змін щодо побудови банківської системи України та її приведення у відповідність до англосаксонської моделі, шляхом запровадження спеціалізованих банківських установ (їх розділення за кредитним, депозитним та інвестиційним напрямом роботи);

- здійснення остаточного переходу банківської системи до Міжнародних стандартів фінансової звітності;

- імплементація вимог «Базеля-2» та «Базеля-3» щодо модернізації системи нагляду та моніторингу у фінансовій сфері;

- запровадження режиму гнучкого валютного курсу гривні як основи загальної валютної та курсової політики України;

- створення передумов для розвитку та удосконалення інструментів та загальної інфраструктури фінансових ринків, шляхом впровадження в дію Закону України «Про похідні фінансові інструменти (деривативи)» та ініціювання накопичувального пенсійного забезпечення;

- знесення докорінних змін до системи гарантування вкладів та правового статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

- впровадження стандартів надання фінансової звітності в електронному вигляді Xtensible Business Reporting Language та реалізація європейських канонів IT-безпеки;

- удосконалення системи захисту прав споживачів фінансового ринку та інвесторів, шляхом впровадження стандартів фінансової грамотності та моніторингу за рівнем їх реалізації, а також реалізація чіткого, ефективного та дієвого механізму юридичної відповідальності у сфері порушення прав та законних інтересів учасників [16].

Для даного етапу є характерним реформування фінансового сектору та затвердження Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, розробленої відповідно до «Стратегії

сталого розвитку – 2020», Угоди про асоціацію Україною та Європейським Союзом, Меморандуму про співпрацю з МФВ, Угоди про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» тощо. Головною метою даної Програми є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС [20]. Базовими нормативно-правовими актами, направленними на затвердження і реалізацію основних положень Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року є:

- постанова Правління НБУ від 18.06.2015 р. №391;

- рішення НКЦПФР від 30.06.2015 р. №931;

- розпорядження Нацкомфінпослуг від 11.06.2015 р. №1367.

Істотних змін зазнала система державних органів у сфері фінансових відносин. Наприклад, на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. №160 утворена Державна фіскальна служба. Хоча по суті фактично відбулось перейменування Міністерства доходів і зборів України, створеного ще 24.12.2012 р., шляхом об'єднання Державної митної служби України та Державної податкової служби України. Сьогодні Державна фіскальна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямована на проведення ефективної державної податкової та митної політики, політики щодо адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Даний центральний орган виконавчої влади є одним із трьох органів, діяльність якого спрямовується та координується через Міністерство фінансів України у відповідності до Закону України «Про оптимізацію центральних органів виконавчої влади» від 10.09.2014 р. №442.

Таким чином, для періоду становлення та розвитку фінансової системи на території України характерними є визначення основних проблем у фінансовій сфері та постановка цілей щодо необхідності досягнення фінансової стабільності та стабільного розвитку, під якими у відповідності до вимог чинного законодавства України розуміється: фінансова система держава існує без нежиттєздатних установ, або таких структур, що не виконують свої безпосередні функції; банківський сектор працює в прибутковому режимі та є таким, що відновив свою інвестиційну привабливість; впроваджено ефективний механізм захисту прав кредиторів та відновлено банківське кредитування;

баланси фінансових установ очищені від проблемних активів; сталий приплив депозитів до банківського сектору; розпочато впровадження правил ЄС щодо вільного руху капіталу, лібералізоване валютне законодавство; підвищено продуктивність банківської системи; неефективні страхові компанії виходять з ринку; фінансові установи виконують функції виключно фінансових посередників; зменшено частку готівкових розрахунків за рахунок впровадження новітніх технологій, створення сприятливих умов для використання електронних платіжних систем; забезпечено функціонування фондового ринку; наявна дієва система гарантування вкладів населення; підвищено рівень фінансової обізнаності населення [18]. Отже, процес становлення та розвитку фінансової системи в Україні був досить складним, особливо враховуючи той факт, що фактично Україна як самостійна, незалежна та суверенна держава утворилася лише в 1991 р. На нашу думку, до цього часу на розвиток фінансових відносин впливали: відсутність власної незалежної держави; недостатній рівень економічної освіти населення

українських земель; відсутність грамотної системи податків і зборів; не активна участь населення у фінансових нововведеннях в державі (в розвитку кредитної та банківської систем), адже населення знаходилося за межею бідності; повільний темп реформ без чіткого вектору; відсутність будь-яких стратегій та тактик в реформування фінансової системи, а як результат і відсутність її ефективного функціонування; великий вплив звичаїв, традицій та права інших країн, які не завжди могли відповідати ментальності українського суспільства.

Для кожного етапу становлення фінансової системи характерні свої особливості розвитку, проте всі вони поклали основу для функціонування сучасної системи в Україні та її подальшої модернізації. Тому і наукові розробки щодо функціонування та розвитку фінансової системи України мають відповідати вимогам часу, враховуючи євроінтеграційний характер розвитку України. На нашу думку, підтримку обраному шляху розвитку держави може надати лише чітко окреслене законодавче підґрунтя.

Література:

1. Безгубенко Л.М. Фінансова система України в умовах економіки перехідного типу. Фінанси України. 1996. №9. С. 13-18.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Гальчинський А. С. Стабільність гривні та проблеми її забезпечення. Економіка України. 2004. № 2. С. 4–11.
4. Гаруст Ю. В. Порівняльна характеристика фінансових систем Великобританії та України. Форум права. 2017. №1. С. 5–9. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_1_3.pdf
5. Гребеник Н. І. Тенденції розвитку управління грошово-кредитним ринком в Україні за період 1991–1999 рр. Банківська справа. 1999. № 6. С. 22–28.
6. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. №55-XII. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
7. Декрет КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. №15-93. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-93>
8. Закон України «Про бюджетну систему України» від 05.12.1990 №512-XII. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-12>
9. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 №2121-III. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
10. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 №679-XIV. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
11. Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 №1251-XII. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>
12. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 №85/96-ВР. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>
13. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 №266-III. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

14. Закон Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 р. №142-ХІІ. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-12>
15. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
16. Корень Н.В. Шляхи підвищення якості регулювання фінансової системи відповідно до європейських стандартів надання фінансових послуг. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2070/>
17. Коюда В.О. Фінанси: навч. посіб. Київ: Знання Прес, 2004. 276 с.
18. Митним кодексом України від 13.03.2012 №4495-VI. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
19. Молибог Б.І. Соціальні наслідки прийняття Податкового кодексу України (аналітичний аспект). Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Molibog.pdf>.
20. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
21. Постанова ВР УРСР «Про проголошення незалежності України» від 24.08.1991 №1427-ХІІ. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
22. Постанова ВРУ «Про основи національної економічної політики України» від 24.03.1992 №2226-ХІІ. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2226-12>
23. Постанова КМУ «Про створення Державної фіскальної служби» від 21.05.2014 р. №160. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-п>
24. Постанова КМУ і НБУ «Про розширення введення в обіг купонів багаторазового використання» від 04.04.1992 №171. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-92-п>
25. Постанова Правління НБУ від 18.06.2015 р. №391. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15#n5>
26. Постанова Президії ВРУ «Про введення в обіг на території республіки купонів багаторазового використання» від 09.09.1991 р. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1519-12>
27. Сало І.В. Грошова реформа 1996 р. – введення національної валюти України гривні. Вісник Української академії банківської справи. 2013. №1 (34). С.24-31.
28. Семко Т.В. Історія становлення та розвитку української гривні. Вісник КДПУ ім. М. Остроградського. 2009. Вип.6. С. 221-223.
29. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. №5/2015. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
30. Указ Президента «Про грошову реформу в Україні» від 25.08.1996 р. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762/96>.